

Marcin Wielec*

Immunitet *versus* przeszukanie w postępowaniu karnym**

1. WSTĘP

Proces karny, zwłaszcza w pierwszych jego fazach, jest i musi być nastawiony na poszukiwanie oraz zabezpieczanie dowodów potwierdzających lub zaprzeczających okolicznościom mającym znaczenie dla postępowania. Czynności te często wkraczają w obszary życia prywatnego lub publicznego osób związanych z prowadzonym postępowaniem karnym. Dlatego prawa jednostek są zabezpieczone przez szereg gwarancji procesowych, a więc funkcjonujących w ramach postępowania karnego zespołu środków prawnych mających na celu zapewnienie przestrzegania i ochrony przyznanych jednostce praw i interesów (gwarancje procesowe podmiotowe)¹. Dodatkowo, w postępowaniu karnym funkcjonują tzw. przywileje procesowe związane z wykonywaniem określonego zawodu lub z wykonywaniem funkcji w obszarze publicznym. Mają one na celu zagwarantowanie ich prawidłowego i nieskrępowanego wykonywania, czego wymaga szczególna ranga i znaczenie tych zawodów lub funkcji publicznych (gwarancje procesowe instytucjonalne). Ochrona tego rodzaju wynika z generalnego podejścia, że proces karny wprost wiąże się z ingerencją w życie prywatne i publiczne jednostki, a nawet jest miejscem kolizji z podstawowymi wartościami, jak chociażby z dążeniem do prawdy². W reżimie proceduralno-karnym wspomniana ingerencja w obszary prywatne czy publiczne jest stałą jego cechą. Stąd ta ingerencja ma pewne usprawiedliwienia, bowiem jest uznawana za „konieczną w demokratycznym społeczeństwie” dla osiągnięcia uprawnionego celu, jeżeli odpowiada „pilnej potrzebie społecznej” oraz, w szczególności, zachowuje proporcjonalność do uprawnionego i realizowanego celu, oraz jeżeli powody przedstawione przez władze krajowe na jej uzasadnienie są „istotne i wystarczające”³. Z drugiej strony, przywileje w systemie karno-procesowym powodują, że postępowanie karne doznaje pewnych ograniczeń,

* Dr hab. Marcin Wielec jest kierownikiem Katedry Postępowania Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska, ORCID 0000-0002-2785-4677, e-mail: m.wielec@uksw.edu.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autora: 20.01.2020 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 9.03.2020 r.

¹ J. Zagrodnik, *Proces karny*, Warszawa 2019, s. 39.

² Por. M.J. Szewczyk, *Gwarancje procesowe oskarżonego – czy zasada prawdy materialnej – kilka uwag na kanwie sprawy I KZP 1/09 rozpoznawanej przez skład 7 sędziów Sądu Najwyższego w dniu 30 września 2009 r.*, <https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2016/07/837d26734d6ecb438a226b6928253245.pdf> (dostęp: 25.02.2020 r.).

³ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 30.05.2017 r., skarga nr 32600/12, LEX nr 2293738.

bowiem nie może się w ogóle toczyć lub być kontynuowane czy też nie można dokonywać w tym postępowaniu określonych czynności procesowych. Są to swego rodzaju blokady we wszczęciu postępowania karnego bądź to w podejmowaniu w jego ramach czynności procesowych. Jedną z tych okoliczności istotnie wpływającą na tok postępowania karnego jest immunitet. Jest to niewątpliwie przywilej, bo objęcie osoby immunitetem powoduje, że osoba taka posiada o wiele bardziej korzystniejszą pozycję procesową.

Na kanwie tego założenia przedmiotem analizy będzie problem dopuszczalności przeprowadzenia czynności procesowych w postaci m.in. przeszkania miejsc związanych bezpośrednio z osobą, która jest objęta immunitetem, gdzie wzorzec analizy stanowić będzie pozycja Prezesa Najwyższej Izby Kontroli (dalej Prezes NIK).

2. RODZAJE IMMUNITETÓW W POLSKIM SYSTEMIE PRAWNYM

Słusznie nauka prawa podkreśla, że pojęcie „immunitet” jest wieloznaczne i zaklasyfikowane w wielu obszarach prawa, przez co jest trudne do jednoznacznego zdefiniowania⁴. Słownikowo termin „immunitet” przedstawia się jako sygnalizowany wcześniej przywilej, polegający na zwolnieniu kogoś od odpowiedzialności sądowej i na nietykalności osobistej⁵. Bez względu jednak na tę wieloznaczność, przy pojęciu immunitetu chodzi zawsze o zwolnienie z pewnych obowiązków, które, gdyby nie objęcie immunitetem, dalej byłyby wobec tej osoby aktywne. Generalnie przyjmuje się, że immunitet jest instytucją prawną, która obejmuje osobę lub grupę osób, określone funkcje lub rodzaj zawodu, którego skutkiem jest brak podlegania określonym przepisom prawnym przez te osoby⁶. Gdyby tego immunitetu nie było, to przepisy prawne obowiązywałyby bez wyjątku w stosunku do tych osób. Dlatego instytucja immunitetu jest pewnego rodzaju sygnalizowanym przywilejem indywidualnym, przyznanym poszczególnym osobom z uwagi na funkcje, pozycje w państwie, zadania publiczne itd.⁷

Nie ma jednolitego wzorca prawnego immunitetu w systemie prawa polskiego. Nie przedstawiając w tym miejscu wszelkich klasyfikacji związanych z funkcjonowaniem immunitetów, bez względu na zawód czy funkcje osoby, rozpoznaje się dwa podstawowe rodzaje immunitetów. Pierwszym immunitetem jest tzw. immunitet materialny (immunitet bezwzględny, immunitet zawodowy, indemnitet)⁸. Oznacza on wyłączenie spod obowiązywania przepisów prawa określonego zachowania się. Osoba taka pomimo podjęcia tego zachowania się nie ponosi odpowiedzialności. Przykładami immunitetu materialnego są m.in. immunitet posła lub senatora (immunitet parlamentarny), który skutkuje tym, że parlamentarzysta nie będzie podlegał odpowiedzialności za swoje działania związane bezpośrednio ze sprawowaniem funkcji parlamentarnej⁹. Natomiast ten

⁴ B. Janusz-Pohl, *Immunitety w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2009, s. 22.

⁵ S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1968, s. 233.

⁶ B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 112.

⁷ Np. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego (dalej TK) z 28.11.2001 r., K 36/01, OTK ZU 2001/8, poz. 255; wyrok TK z 28.01.1991 r., K 13/90, OTK 1991/1–3, s. 76; postanowienie Sądu Okręgowego (dalej SO) w Warszawie, I Wydział Cywilny, z 9.09.2016 r., I C 212/16, <https://www.saos.org.pl/judgments/247606>; Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo parlamentarne*, Warszawa 1997, s. 74; L. Garlicki [red.] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 7.

⁸ S. Kozłowski, *Immunitet jako przedmiot dyskusji o przywilejach parlamentarzystów*, „Studia politologiczne – Varia” 2017, vol. 45, s. 258.

⁹ J. Kalinowski, A. Koniewicz, *Immunitet parlamentarny jako kontratyp – prawna analiza problemu*, „Korowski Przegląd Prawniczy” 2016/3, s. 82.

rodzaj immunitetu nie będzie eliminował odpowiedzialności za inne czyny, które nie są związane ze sprawowaniem funkcji parlamentarzysty. Cechami immunitetu są jego niezbywalność i ochrona osoby, trwająca nawet po ukończeniu sprawowania mandatu związanego z tą publiczną funkcją, zawodem itd. Drugim immunitetem jest immunitet formalny (immunitet nietykalności, osobisty, pozazawodowy, pozaparlamentarny), który jest związany z osobą i stąd zwany jest także immunitetem osobistym. Podkreśla się, że immunitet formalny „odnosi się do ograniczenia dopuszczalności ścigania za wszelkie czyny materialne stanowiące przestępstwo, wykroczenia lub inne czyny karalne. Innymi słowy, jego dzierzyciel zostaje wyłączony poza tok procedury karnej. (...) Immunitet formalny (nietykalność) ma jednak, w odróżnieniu od immunitetu materialnego, charakter względny, może być uchylony, a prawo uchylecia zazwyczaj pozostaje w kompetencji określonego organu”¹⁰.

Dotyczy on również parlamentarzystów, czy m.in. niektórych urzędników państwowych wysokiego szczebla. Celem jest tu ograniczenie odpowiedzialności karnej za czyny zabronione. W efekcie funkcjonowania immunitetu formalnego np. parlamentarzysta nie może być aresztowany, choć wyjątkiem jest tu działanie jego *in flagranti*. Immunitet formalny związany jest bezpośrednio z osobą i dlatego są przewidziane odpowiednie procedury jego uchylecia. Kompetencję do tego działania zależne są od rodzaju immunitetu. Posiada on dwie części składowe¹¹, tj. część procesową, czyli zakaz pociągania do odpowiedzialności karnej osoby objętej tym immunitetem, oraz drugi, przywilej nietykalności, a więc blokada w ewentualnym zastosowaniu tymczasowego aresztowanie, zatrzymania. Stąd wyróżnia się w ramach immunitetu formalnego dwa elementy, *pierwszy* – warunkiem pociągnięcia określonych osób do odpowiedzialności karnej jest zgoda określonego podmiotu – np. pociągnięcie do odpowiedzialności karnej Prezesa Najwyższej Izby Kontroli lub parlamentarzysty, *drugi* – zakaz ograniczania i pozbawiania wolności określonych osób – np. Prezes NIK nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem wypadku ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. Mając to na uwadze, słusznie definiuje się istotę immunitetów określając, że immunitety i związana z nimi nietykalność to podstawowe uprawnienia, które gwarantują nieskrępowane wypełnianie funkcji przedstawicielskich czy zawodowych lub funkcjonujących, i zapewniają niezależne działanie osób objętych tymi immunitetami¹².

3. POZYCJA PREZESA NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI

Immunitet Prezesa NIK w polskim systemie prawnym określają dwa akty prawne, tj.: Konstytucja RP¹³ i Ustawa o Najwyższej Izbie Kontroli¹⁴.

Pierwszy – Konstytucja RP, określając zakres immunitetu Prezesa NIK, stanowi zgodnie z art. 206, że Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może być bez uprzedniej

¹⁰ A. Dana, *Podmiotowy zakres immunitetu w polskim systemie prawnym*, „Doctrina – Studia społeczno-polityczne” 2011/8, s. 37.

¹¹ A. Dana, *Podmiotowy zakres...* s. 37.

¹² M. Grzesik-Kulesza, *Ochrona prawna parlamentarzysty – uwagi de lege lata*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2012/1, s. 30.

¹³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

¹⁴ Ustawa z 23.12.1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz.U. z 1995 r. Nr 13, poz. 59).

zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Drugi – Ustawa o Najwyższej Izbie Kontroli w przepisie art. 18 określa także zakres immunitetu Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, stanowiąc, że Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Immunitet Prezesa NIK w takiej konstrukcji nie jest wyjątkiem w polskim systemie prawa. Między innymi na podstawie przepisu art. 211 Konstytucji RP, Rzecznik Praw Obywatelskich nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego. Tu również funkcjonuje immunitet formalny¹⁵.

W bardzo podobnej konstrukcji działa immunitet Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej, bowiem w myśl art. 14 Ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej¹⁶, *po pierwsze*: Prezes Instytutu Pamięci nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności, *po drugie*: Prezes Instytutu Pamięci może wyrazić zgodę na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej za pewien rodzaj wykroczeń, *po trzecie*: Prezes Instytutu Pamięci nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Immunitet sędziowski jest również podobnie skonstruowany, bowiem na podstawie przepisu art. 80 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁷ m.in. sędzia nie może być zatrzymany ani pociągnięty do odpowiedzialności karnej bez zezwolenia właściwego sądu dyscyplinarnego¹⁸. Nie dotyczy to zatrzymania

¹⁵ A. Domańska, *Kilka uwag na temat immunitetu Rzecznika Praw Obywatelskich*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2018, t. XI, s. 669; J. Mordwilko, *Opinia prawna w zakresie odpowiedzi na pytanie: czy z przepisu art. 211 Konstytucji (w kontekście art. 105 Konstytucji) wynika, że postępowanie wszczęte wobec Rzecznika Praw Obywatelskich przed dniem jego powołania na stanowisko ma być kontynuowane, czy powinno ulec zawieszeniu*, „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2009/2, s. 65.

¹⁶ Ustawa z 18.12.1998 r. o Instytucji Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. z 1998 r. Nr 155, poz. 1016).

¹⁷ Ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070).

¹⁸ R. Kubiak, J. Kubiak, *Immunitet sędziowski*, „Przegląd Sądowy” 1994/11–12, s. 4.

w razie ujęcia sędziego na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. Do czasu wydania uchwały zezwalającej na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej wolno podejmować tylko czynności nie cierpiące zwłoki. O zatrzymaniu sędziego niezwłocznie powiadamia się prezesa sądu apelacyjnego właściwego ze względu na miejsce zatrzymania. Może on nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego sędziego. O fakcie zatrzymania sędziego prezes sądu apelacyjnego niezwłocznie zawiadamia Krajową Radę Sądownictwa, Ministra Sprawiedliwości i Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego. Wyraźnie zaznacza się przy tym, że w powyższym zakresie „immunitet sędziowski jest immunitetem formalnym. Nie powoduje on wyłączenia odpowiedzialności, czy też karalności za popełniony czyn, a jedynie wprowadza zakaz pociągnięcia osoby posiadającej taki immunitet do odpowiedzialności karnej przed sądem, chyba że oskarżyciel uzyska na to zgodę uprawnionego organu. Ochronne oddziaływanie immunitetu powoduje, że dopóki nie zostanie on uchylony prawomocną uchwałą sądu dyscyplinarnego, niedopuszczalne jest wszczęcie i dalsze prowadzenie postępowania przeciwko osobie, którą chroni”¹⁹.

Podobnie jest z sędziami Trybunału Konstytucyjnego, którzy posiadają ten sam rodzaj immunitetu formalnego. Zgodnie z art. 196 Konstytucji RP sędzia TK nie może być, bez uprzedniej zgody Trybunału Konstytucyjnego, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Sędzia nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Prezesa TK, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Mając na uwadze wskazane powyżej przykłady immunitetów, trzeba się zgodzić, że immunitet Prezesa NIK jest wzorowany na immunitecie sędziowskim – podobnie jak wskazane immunitety Rzecznika Praw Obywatelskich, Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej itd.²⁰

4. CZYNNOŚĆ PROCESOWA W POSTACI PRZESZUKANIA

Podstawą prawną dokonania czynności procesowej w postaci przeszukania są przepisy Kodeksu postępowania karnego²¹.

Między innymi zgodnie z przepisem art. 217 k.p.k. rzeczy mogące stanowić dowód w sprawie lub podlegające zajęciu w celu zabezpieczenia kar majątkowych, środków karnych o charakterze majątkowym, przepadku, środków kompensacyjnych albo roszczeń o naprawienie szkody należy wydać na żądanie sądu lub prokuratora, a w przypadkach nie cierpiących zwłoki – także na żądanie policji lub innego uprawnionego organu. Osobę mającą rzecz podlegającą wydaniu wzywa się do wydania jej dobrowolnie. Jeżeli wydania żąda policja albo inny uprawniony organ działający we własnym zakresie, to osoba, która rzecz wyda ma prawo niezwłocznie złożyć wniosek o sporządzenie i doręczenie jej postanowienia sądu lub prokuratora o zatwierdzeniu zatrzymania, o czym należy ją pouczyć. Doręczenie

¹⁹ Uchwała Sądu Najwyższego (dalej SN) z 17.09.2019 r., I DO 41/19, LEX nr 2728608.

²⁰ B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 19.

²¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 30) – dalej k.p.k.

powinno nastąpić w terminie 14 dni od zatrzymania rzeczy. W razie odmowy dobrowolnego wydania rzeczy można przeprowadzić jej odebranie.

Natomiast cel przeszukiwania określa przepis art. 219 k.p.k., zgodnie z którym w celu wykrycia lub zatrzymania albo przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej, a także w celu znalezienia rzeczy mogących stanowić dowód w sprawie lub podlegających zajęciu w postępowaniu karnym, można dokonać przeszukiwania pomieszczeń i innych miejsc, jeżeli istnieją uzasadnione podstawy do przypuszczenia, że osoba podejrzana lub wymienione rzeczy tam się znajdują.

Przeszukiwanie jest czynnością nastawioną na poszukiwanie rzeczy, osób, a więc ustalenie czegoś lub kogoś, co ma znaczenia dla toku postępowania karnego²². Podkreśla się, że przeszukiwanie stanowi dozwoloną ingerencję w dobra jednostki podlegające ochronie konstytucyjnej i jest czynnością dowodową zmierzającą do odnalezienia osoby lub rzeczy i jako taki może objąć pomieszczenia, osoby, ich odzież czy podręczne przedmioty²³.

W tym kontekście przeszukiwanie nie jest czynnością dowolną i podlega wstępnej oraz następczej kontroli. Aby doszło do przeszukiwania powinna zostać uruchomiona kontrola wstępna, która polega na ocenie przez organ uprawniony zasadności, konieczności, niezbędności tego rodzaju czynności poszukiwawczej. Następnie może być uruchomiona kontrola następcza, bowiem na czynność w postaci przeszukiwania służy zażalenie. Podstawą jest tu przepis art. 236 k.p.k., zgodnie z którym na postanowienie dotyczące przeszukiwania, zatrzymania rzeczy i w przedmiocie dowodów rzeczowych oraz na inne czynności przysługuje zażalenie osobom, których prawa zostały naruszone. Zażalenie to rozpoznaje sąd rejonowy w okręgu, w którym prowadzone jest postępowanie.

W ramach etapu pierwszego procedury przeszukiwania, może się pojawić konieczność nagłego czy niespodziewanego dokonania przeszukiwania. Dlatego w przepisach Kodeksu postępowania karnego przewidziana jest szczególna procedura wyrażenia zgody/zatwierdzenia dokonania przeszukiwania. Zgodnie z art. 220 k.p.k. przeszukiwania może dokonać prokurator albo na polecenie sądu lub prokuratora policja, a w wypadkach wskazanych w ustawie – także inny organ. Postanowienie sądu lub prokuratora należy okazać osobie, u której przeszukiwanie ma być przeprowadzone. W przypadkach nie cierpiących zwłoki, jeżeli postanowienie sądu lub prokuratora nie mogło zostać wydane, organ dokonujący przeszukiwania okazuje nakaz kierownika swojej jednostki lub legitymację służbową, a następnie zwraca się niezwłocznie do sądu lub prokuratora o zatwierdzenie przeszukiwania. Postanowienie sądu lub prokuratora w przedmiocie zatwierdzenia należy doręczyć osobie, u której dokonano przeszukiwania, w terminie 7 dni od daty czynności na zgłoszone do protokołu żądanie tej osoby. O prawie zgłoszenia żądania należy ją pouczyć.

5. KIERUNEK CZYNNOŚCI PROCESOWYCH W POSTACI PRZESZUKANIA

Kierunek przeszukiwania powinien być wyraźnie określony, zresztą jest on motywowany generalnie kierunkiem prowadzonego postępowania w sprawie. W literaturze

²² Z. Uniszewski, *Przeszukiwanie. Problematyka Kryminalistyczna*, Warszawa 2000, s. 42.

²³ W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 279.

podkreśla się, że: „przeszukanie jak każda czynność dowodowa jest zatem czynnością celową, zmierzającą do osiągnięcia ogólnych celów procesu karnego wyrażonych w art. 2 § 1 k.p.k. oraz celów szczególnych wyrażonych często w przepisach określających poszczególne czynności dowodowe (np. art. 172 k.p.k., art. 173 § 1 k.p.k., art. 210 k.p.k., art. 219 § 1 k.p.k., art. 237 § 1 k.p.k.). Dlatego czynności organów procesowych muszą być przeprowadzane dla realizacji (osiągnięcia) ustawowo określonych celów. Dlatego też, jeżeli czynność wypełniająca znamiona przeszukania pomieszczenia mieszkalnego nie jest przeprowadzana w celu znalezienia rzeczy mogących stanowić dowód w sprawie albo podlegających zajęciu w postępowaniu karnym, ale w innym celu nieakceptowanym przez ustawę, nie jest czynnością dowodową przeszukania, ale jakąś inną czynnością, a nawet bezprawnym zachowaniem naruszającym mir domowy.”²⁴. Dodatkowo, przeszukanie jest również czynnością dokonywaną jawnie, o której informuje się przed jej przeprowadzeniem²⁵.

Przeszukanie zatem jest czynnością, która ma na celu poszukiwanie i dostarczenie dowodów przydatnych do stwierdzenia zakresu odpowiedzialności karnej. Jest to czynność kierunkowa, co oznacza, że konieczne jest wskazanie kierunku poszukiwania, np. w postępowaniu karnym toczącym się w sprawie fałszerstwa dokumentu osoby dokonujące przeszukania będą swoje działania nakierowywać na znalezienie tego dokumentu lub innych dowodów z nim związanych. Dlatego jednak może zdarzyć się tak, że podczas przeszukania osoby dokonujące przeszukania mogą zapoznać się przypadkowo również z innymi rzeczami, dokumentami, danymi, informacjami itd., które nie są związane z głównym celem przeszukania. Chodzić może m.in. o dokumenty zawierające pewien rodzaj tajemnicy (np. tajemnica adwokacka, radcowska, kontrolerska itd.). Ten rodzaj sytuacji jest przewidziany, bo w przepisie art. 225 k.p.k. jest zapisane, że jeżeli kierownik instytucji państwowej lub samorządowej albo też osoba, u której dokonano zatrzymania rzeczy lub u której przeprowadza się przeszukanie, oświadczy, że wydane lub znalezione przy przeszukaniu pismo lub inny dokument zawiera informacje niejawne lub wiadomości objęte tajemnicą zawodową lub inną tajemnicą prawnie chronioną albo ma charakter osobisty, organ przeprowadzający czynność przekazuje niezwłocznie pismo lub inny dokument bez jego odczytania prokuratorowi lub sądowi w opieczętowanym opakowaniu. Tryb wskazany powyżej nie obowiązuje ani w stosunku do pism lub innych dokumentów, które zawierają informacje niejawne o klauzuli „zastrzeżone” lub „poufne” albo dotyczą tajemnicy zawodowej lub innej tajemnicy prawnie chronionej, jeżeli ich posiadaczem jest osoba podejrzana o popełnienie przestępstwa, ani w stosunku do pism lub innych dokumentów o charakterze osobistym, których jest ona posiadaczem, autorem lub adresatem. Ponadto, jeżeli obrońca lub inna osoba, od której żąda się wydania rzeczy lub u której dokonuje się przeszukania oświadczy, że wydane lub znalezione w toku przeszukania pisma lub inne dokumenty obejmują okoliczności związane z wykonywaniem funkcji obrońcy, to organ dokonujący czynności pozostawia te dokumenty wymienionej osobie bez zapoznawania się z ich treścią lub wyglądem. Jeżeli jednak oświadczenie osoby niebędącej obrońcą budzi wątpliwości, to organ dokonujący czynności przekazuje

²⁴ J. Skorupka, *Prawidłowość i proporcjonalność jako kryteria oceny czynności dowodowych*, „Palestra” 2019/6–5, s. 18.

²⁵ A. Lach, *Przeszukanie na odległość systemu informatycznego*, „Prokuratura i Prawo” 2011/9, s. 67 i n.

te dokumenty sądowi, który po zapoznaniu się z dokumentami zwraca je w całości lub w części osobie, od której je zabrano albo wydaje postanowienie o ich zatrzymaniu dla celów postępowania. Wydaną, odebraną lub znaną w toku przeszukiwania dokumentację psychiatryczną organ przeprowadzający czynność przekazuje sądowi lub prokuratorowi. Wszystko to odbywa się według rygorów określonych we wspomnianym już przepisie art. 225 k.p.k.

6. WNIOSKI KOŃCOWE

Nie ma wątpliwości, że w polskim prawie przewidziano funkcjonowanie zarówno immunitetów materialnych, jak i formalnych. Pod ochronę immunitetową wciągnięci są wskazani powyżej parlamentarzyści, sędziowie, rzecznicy (Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka), a także Prezes Najwyższej Izby Kontroli.

Immunitet Prezesa NIK jest immunitetem formalnym, immunitetem osobowym. Oznacza to, że w każdym stadium postępowania karnego objęty jest on immunitetem związanym z jego osobą jako osobą Prezesa NIK.

Nie ma znaczenia tu rodzaj czy etap postępowania karnego, tzn. czy jest to wczesna (*in rem*) czy późna (*in personam*) faza postępowania przygotowawczego, czy już nawet mamy do czynienia z etapem postępowania sądowego. Immunitet nabywa się wraz z objęciem funkcji lub zawodu, wobec którego system prawny dopuszcza ochronę immunitetową.

Skoro immunitet jest pewnym przywilejem zwalniającym od określonych obciążeń osobę nim objętą, to regulacje immunitetowe muszą być interpretowane według zasad wykładni wyjątków, co m.in. wyklucza stosowanie wykładni rozszerzającej²⁶. Uzasadnieniem tego rodzaju interpretacji jest fakt, że immunitet jako przywilej jest odstępstwem od zasady równości obywateli wobec prawa i stąd należy go traktować jako wyjątek, który nie może podlegać rozszerzającej wykładni²⁷.

Również i w przypadku Prezesa Najwyższej Izby Kontroli interpretowanie zakresu przysługującego mu immunitetu musi być bardzo wąskie. Fakt przeprowadzenia, czy to u parlamentarzysty, sędziego czy u Prezesa NIK przeszukiwania w jego miejscu prywatnym czy publicznym, na etapie postępowania „w sprawie” o niczym jeszcze nie świadczy, a zwłaszcza nie świadczy o ewentualnym ustaleniu zakresu jego odpowiedzialności karnej, która dopiero będzie podlegała analizie²⁸. Nie można też przyjąć, że taka osoba staje się od razu faktycznie podejrzana, skoro czynność przeszukiwania dokonywana jest w związku z prowadzonym postępowaniem jeszcze na etapie „*in rem*”. Zdefiniowanie immunitetu Prezesa NIK w szerokim jego zakresie oznaczałoby, że w ogóle nie można będzie wszcząć postępowania karnego wobec niego, nawet jeżeli istniałoby uzasadnione podejrzenie popełnienia przez niego przestępstwa. Każde wszczęcie postępowania karnego w którym, w mniejszym lub większym stopniu zaangażowany jest Prezes NIK, czyni akurat to postępowanie wyjątkowo publiczne i powszechnie interesujące. Skoro przeszukiwanie było konieczne i poddane wstępnej ocenie jego zasadności i konieczności lub

²⁶ Uchwała SN z 16.02.1994 r., I KZP 40/93, OSNKW 1994/3–4, s. 19–20.

²⁷ Orzeczenie TK z 28.01.1991 r., K 13/90, „Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego” 1991, poz. 3.

²⁸ Inaczej M. Chmaj, *W sprawie dopuszczalności przeszukiwania pokoju zajmowanego przez Posła w hotelu sejmowym*, „Przegląd Sejmowy” 2014/6, s. 103.

ewentualnie później zatwierdzone w trybie procesowym, to powinno i musi być ono przeprowadzone. Interpretacja zakresu immunitetu Prezesa NIK, jakoby obejmował on nie tylko jego osobę, ale i miejsca publiczne oraz prywatne z nim związane, wydaje się niewłaściwa. Chodzi tu jedynie o nietykalność osobistą. Przecież w takiej sytuacji każde wszczęcie postępowania karnego musiałyby być poprzedzone uchyleniem immunitetu. Czynność przeszukania jest czynnością niezapowiedzianą i choć ma swoją indywidualną procedurę, to zawiera w sobie element zaskoczenia. Jest to również – co wielokrotnie podkreślano – czynność celowa nastawiona na odnalezienie np. konkretnego dowodu. Podkreśla się zresztą, że „wątpliwe jest dokonywanie przeszukania w celu znalezienia dowodu mało istotnego, pośredniego i pochodnego dowodu.”²⁹ Szerokie stosowanie immunitetu Prezesa NIK nawet na najwcześniejszym etapie postępowania karnego powodowałoby, że nie można byłoby dokonywać wobec niego pilnych czynności sprawdzających, nie mówiąc już o dalszym zabezpieczeniu dowodowym. Szerokie rozumienie immunitetu Prezesa NIK oznaczające, że do podjęcia czynności procesowych w jakimkolwiek stadium postępowania karnego powinna być uzyskana zgoda (np. Sejmu/Marszałka Sejmu) lub powinien zostać mu uchylony immunitet prowadzi do nieoczekiwanych sytuacji negatywnie wpływających na prawidłowość biegu postępowania karnego³⁰. Jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełniania przestępstwa m.in. przez sędziego czy analizowanego Prezesa NIK, to – nawet właśnie z uwagi na jego pozycję ustrojową – należy jak najszybciej podejmować czynności charakterystyczne dla postępowania karnego. Przeszukanie jest jedną z takich czynności. Jest to czynność poszukiwawcza mająca na celu zlokalizowanie, zabezpieczenie i analizę dowodów, które mają znaczenie dla oceny dalszego biegu postępowania karnego. Immunitet formalny Prezesa NIK zabrania jedynie podjęcia wobec niego innego rodzaju czynności procesowych takich jak m.in. zatrzymanie, postawienie zarzutów czy zastosowanie środków zapobiegawczych, bo te czynności związane są bezpośrednio z osobą, a nie z lokalizacją pożądaných dowodów powiązanych z tą osobą. Oczywiście jest, że przy działaniach oddziaływujących bezpośrednio na osobę takich jak zatrzymanie czy zastosowanie środków zapobiegawczych wymagana jest wówczas zgoda odpowiedniego organu (Sejmu).

Nie można również tracić z pola widzenia, że przepisy Kodeksu postępowania karnego przewidują kompleksową ochronę przeprowadzenia przeszukania. Są to sygnalizowane już wcześniej instytucje zatwierdzenia przeszukania przez organ oraz kontrola zasadności i sposobu przeszukania przez wniesienie zażalenia na tę czynność, a także zabezpieczenie innych ważnych ewentualnie dowodów, np. dokumentów niezwiązanych z kierunkiem poszukiwawczym przeszukania, a z którymi mimochodem mogą zapoznać się osoby dokonujące przeszukania. Są to dokumenty objęte m.in. określonym rodzajem tajemnicy.

Konkludując niniejszą problematykę, jednoznacznie należy stwierdzić, że możliwe jest przeszukanie miejsc związanych z aktywnością osoby objętej immunitetem formalnym. Przeszukanie jest czynnością, która ma przynieść wymierne skutki w postaci ewentualnych dowodów na przyszłościowe stwierdzenie zakresu

²⁹ J. Skorupka, *Konstytucyjne i konwencyjne granice przeszukania w postępowaniu karnym*, „Palestra” 2007/11–12, s. 52 i n.

³⁰ A. Kaznowski, *Immunitet formalny a przeszukiwanie*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2010/2, s. 40 i n.

odpowiedzialność karnej. Pozostawienie poglądu o obligatoryjnym uprzednim uzyskaniu zgody czy o uchyleniu immunitetu takiej osoby (np. Prezesa Najwyższej Izby Kontroli) zanim przystąpiono do przeszukiwania, powoduje bardzo czytelne spowolnienie działania poszukiwawczego i eliminację immanentnego dla przeszukiwania elementu zaskoczenia. Przeszukiwanie jest czynnością niespodziewaną wobec osoby związanej np. z miejscem przeszukiwania, jest czynnością sprawdzającą, poszukiwawczą i dowodową, podejmowaną wobec okoliczności związanych z koniecznością wszczęcia i ewentualnego prowadzenia postępowania karnego. Dlatego nie ma wątpliwości, że uchylenie tego immunitetu jest konieczne np. przy pozbawieniu wolności, zatrzymaniu lub aresztowaniu, a także wówczas, gdy zatrzymanie osoby jest niezbędne dla zapewnienia prawidłowego toku postępowania. Treść przepisu Konstytucji RP i ustawy o NIK jest bardzo jasna, bowiem jak sygnalizowano, Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Prezes NIK nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. Ważny jest tu termin „pociągnięcie do odpowiedzialności karnej”. Termin ten nie oznacza jednak podejmowania wszystkich czynności związanych z postępowaniem karnym. Termin ten nie obejmuje wszczęcia postępowania karnego, fazy *in rem* itd. Dotyczy on już zindywidualizowanego podmiotowo etapu postępowania karnego, a więc sytuacji, w której postępowanie to zmierzałoby do fazy *in personam*. Słusznie zauważa się, że skoro „przedmiotem procesu karnego jest właśnie kwestia odpowiedzialności karnej, a jego celem pociągnięcie do niej sprawcy przestępstwa, to można się skłaniać ku stwierdzeniu, że pociągnięcie do odpowiedzialności karnej aktualizuje się z momentem wydania stosowanego orzeczenia zamykającego postępowanie a nie w toku wcześniejszych stadiów procesu”³¹. Dlatego o jakiegokolwiek zgodzie na uchylenie immunitetu lub na dokonanie określonych czynności dowodowych związanych z postępowaniem karnym można mówić dopiero wtedy, gdy nastąpić ma przejście postępowania karnego z fazy „*in rem*” w fazę „*in personam*” postępowania karnego. Aby doszło do przedstawienia zarzutów i w efekcie przekonwertowania fazy „*in rem*” w fazę „*in personam*” muszą istnieć odpowiednie dowody konkretyzujące osobę przestępcy³². Te dowody trzeba jakoś obiektywnie pozyskać, a jedną z metod na ich pozyskanie jest przeprowadzenie przeszukiwania. To dopiero po ustaleniu kierunku prowadzenia postępowania karnego w sprawie, odnalezieniu dowodów na popełnienie przestępstwa poprzez czynności poszukiwawcze, takie jak przeszukiwanie, można postawić potencjalnie zarzuty osobie. Dlatego słuszny jest pogląd, że immunitet formalny, jaki posiada Prezes Najwyższej Izby Kontroli, nie może skutkować zakazem prowadzenia postępowania przygotowawczego bez względu na jego formę, bowiem ta część jest *in statu esse* nastawiona na zebranie i zabezpieczenie dowodów, które ewentualnie potwierdzą lub zaprzeczają ustaleniu, czy zostało popełnione przestępstwo. Stąd konieczność uchylenia

³¹ B. Janusz-Pohl, *Immunitet sędziowski sędziów sądów powszechnych – zagadnienia wybrane* [w:] *Problemy prawa i procesu karnego – Księga poświęcona pamięci profesora Alfreda Kaftala*, G. Rejman, B.T. Bieńkowska, Z. Jędrzejewski, P. Mierzejewski, Warszawa 2008, s. 131.

³² M. Kurowski, *Immunitet parlamentarny a gromadzenie dowodów w postępowaniu karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2018/5, s. 28.

immunitetu nastąpi dopiero wtedy, gdy pozyskane, np. w toku przeszukania, dowody dadzą podstawę do przekonfigurowania postępowania przygotowawczego z fazy *in rem* w fazę *in personam*, a więc dadzą argumenty do skonkretyzowania osoby sprawcy³³. O to właśnie chodzi w terminie „pociągnięcie do odpowiedzialności karnej”. Termin ten nie obejmuje czynności procesowych, których wynik dopiero ma przesądzić o tym, czy w ogóle postępowanie karne wszcząć, kontynuować lub ewentualnie umorzyć. Dlatego potrzebne są dowody, a ściślej konieczność ich pozyskania, do czego służy przeszukiwanie, które jest czynnością osobowo obiektywną nakierowaną jedynie na warstwę dowodową, a nie na oddziaływania personalne takie jak m.in. zatrzymanie osoby.

Summary

Marcin Wielec, *Immunity in the Context of Search and Seizure in the Criminal Procedure*

The question of a search in criminal proceedings is a multi-faceted one. It is an activity that strongly interferes with the personal, professional, public and private sphere of an individual. Hence the question of possible admissibility, reasons and effects of a search. A search is an act of evidence, a search, which is aimed at finding evidence or persons of significance for criminal proceedings. It is interesting to note that searches are carried out by the procedural authorities in relation to places associated with a person enjoying immunity. This problem will be analysed on the basis of the pattern of admissibility of a search carried out on a person with immunity connected with e.g. the office of the President of the Supreme Chamber of Control.

Keywords: *criminal liability, formal immunity, President of the Supreme Chamber of Control*

Streszczenie

Marcin Wielec, *Immunitet versus przeszukiwanie w postępowaniu karnym*

Kwestia przeszukania w postępowaniu karnym jest wielowątkowa. Jest to czynność mocno ingerującą w sferę osobistą, zawodową, publiczną i prywatną jednostki. Stąd rodzi się pytanie o możliwą dopuszczalność, przyczyny i skutki przeszukania. Przeszukiwanie jest czynnością dowodową, poszukiwawczą, a więc nastawioną na odnalezienie dowodów lub osób mających znaczenie dla postępowania karnego. Interesującą kwestią jest, gdy przeszukiwania dokonują organy procesowe w odniesieniu do miejsc związanych z osobą posiadającą ochronę immunitetową. Problem ten będzie analizowany na wzorcu dopuszczalności przeszukania przeprowadzonego u osoby posiadającej immunitet związany z np. urzędem Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

Słowa kluczowe: *odpowiedzialność karna, immunitet formalny, Prezes Najwyższej Izby Kontroli.*

³³ A. Sakiewicz, *Glosa do postanowienia Sądu Rejonowego dla Warszawy-Woli z dnia 10 września 2014 r. (sygn. akt III Kp 1302/14), „Przegląd Sejmowy” 2014/6, s. 175.*

Literatura:

1. Chmaj M., *W sprawie dopuszczalności przeszukania pokoju zajmowanego przez Posła w hotelu sejmowym*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6;
2. Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo parlamentarne*, Warszawa 1997;
3. Dana A., *Podmiotowy zakres immunitetu w polskim systemie prawnym*, Doctrina – Studia społeczno-polityczne 2011, nr 8;
4. Domańska A., *Kilka uwag na temat immunitetu Rzecznika Praw Obywatelskich*, Gdańskie Studia Prawnicze 2018, t. XI;
5. Garlicki L. [red.] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2001;
6. Grzesik-Kulesza M., *Ochrona prawna parlamentarzysty – uwagi de lege lata*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2012, nr 1;
7. Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014;
8. Janusz-Pohl B., *Immunitet sędziowski sędziów sądów powszechnych – zagadnienia wybrane [w:] Problemy prawa i procesu karnego – Księga poświęcona pamięci profesora Alfreda Kaftala*, G. Rejman, B.T. Bieńkowska, Z. Jędrzejewski, P. Mierzejewski, Warszawa 2008;
9. Janusz-Pohl B., *Immunitety w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2009;
10. Kalinowski J., Koniewicz A., *Immunitet parlamentarny jako kontratyp – prawna analiza problemu*, Kortowski Przegląd Prawniczy 2016, nr 3;
11. Kaznowski A., *Immunitet formalny a przeszukanie*, Wojskowy Przegląd Prawniczy 2010, nr 2;
12. Kozłowski S., *Immunitet jako przedmiot dyskusji o przywilejach parlamentarzystów*, Studia politologiczne – Varia, vol. 45;
13. Kubiak R., Kubiak J., *Immunitet sędziowski*, Przegląd Sądowy 1994, nr 11–12;
14. Kurowski M., *Immunitet parlamentarny a gromadzenie dowodów w postępowaniu karnym*, Prokuratura i Prawo 2018, nr 5;
15. Lach A., *Przeszukanie na odległość systemu informatycznego*, Prokuratura i Prawo 2011, nr 9;
16. Mordwiłko J., *Opinia prawna w zakresie odpowiedzi na pytanie: czy z przepisu art. 211 Konstytucji (w kontekście art. 105 Konstytucji) wynika, że postępowanie wszczęte wobec Rzecznika Praw Obywatelskich przed dniem jego powołania na stanowisko ma być kontynuowane, czy powinno ulec zawieszeniu*, Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych 2009 r, nr 2;
17. Sakiewicz A., *Glosa do postanowienia Sądu Rejonowego dla Warszawy-Woli z dnia 10 września 2014 r. (sygn. akt III Kp 1302/14)*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6;
18. Skorupka J., *Konstytucyjne i konwencyjne granice przeszukania w postępowaniu karnym*, Palestra 2007, nr 11–12;
19. Skorupka J., *Prawidłowość i proporcjonalność jako kryteria oceny czynności dowodowych*, Palestra 2019, nr 6–5;
20. Skorupka S., Auderska H., Lempicka Z., *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1968;
21. Szewczyk M.J., *Gwarancje procesowe oskarżonego – czy zasada prawdy materialnej – kilka uwag na kanwie sprawy I KZP 1/09 rozpoznawanej przez skład 7 sędziów Sądu Najwyższego w dniu 30 września 2009 r.*, <https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2016/07/837d26734d6ecb438a226b6928253245.pdf>;
22. Uniszewski Z., *Przeszukanie. Problematyka Kryminalistyczna*, Warszawa 2000;
23. Zagrodnik J., *Proces karny*, Warszawa 2019.